

KRITIKA

KRITIKA-MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT
MEGJELENIK: HAVONTA KÉTSZER

SZERKESZTI:
HALASZ ANDOR

ÉS
KÁRPÁTI AURÉL

ELŐFIZETÉSI ÁRA:

EGY ÉVRE: 6 KOR.

FELEVRE: 3 KOR.

EGY SZÁM ÁRA: 20 FILL.

SZERKESZTŐSÉG

ÉS
KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, T. VIII.
RÖKK-SZILÁRD-U. 27.

6 SZ. - 8

Most jelent meg a **Modern Könyvtár** első három száma.
 Szerkeszti: Gömöri Jenő. O Sziklay Jenő (VII., Erzsébet-körut 42) kiadása.
 Szerkesztőség Röck Szilárd-utca 28.
 Egyes szám ára 40 fillér. Kapható minden könyvkereskedésben.

A legolcsóbb és legelegánsabb férfi- és női ruhák
TÓTH ANTAL
 szalonjában készülnek, Budapest, IV., Koronaherceg-u. 6.

KULICSKA ARTHUR zoologiai
präparator Budapest II., Iskola-utca 12., I. em. Telefon: 47-07.
 Tisztelettel ajánlja magát a nagyérdemű közönségnek madarak és emlősállatok präparálására és állatbőröknek szőnyegekké való kikészítésére, agancsok sápitására, csiszolására, felszerelésére és javítására, mint nemkülönben minden e szakmába vágó munkák előállítására. Természetű és a legtartósabb készítményű munkáért kezesseget vállalok. Az állatok nem tömetnek, hanem a legeslegújabb rendszer szerint mintáztatnak. Az árak jutányossága mellett, gondosan előállított munka pontos szállításáért kezeskedem.

KIRCHKNOPF és ÁDÁM Dus választékot tart szövöttáruban, háztartási cikkekben és saját készítményű uri- és női fehérneműekben. Szaküzlet menyasszonyi és intézeti kelengyékben, színházak, vendéglők, szállodák, kórházak felszerelési cikkeiben.
 Budapest, IV. ker., Ferenciek-tere 7.
 Divat-, rövidáru- és vászonkereskedés.
 Telefon 78-79. Telefon 78-79. — A Magyar Védőegyesület ellenőrzése alatt. —

MARX ÉS MÉREI

☞☞ tudományos műszerek gyára ☞☞
 BUDAPEST, VI., BULCSÚ-UTCA 7.

Gyártanak: fizikai, kémiai és mérnöki műszereket. Röntgen-berendezést, kapcsoló-táblákat. Kémiai fülkét, üvegszékényeket. Fesz mérőt, légürmérőt, hőmérőt, vízzinmérőt. ☞☞☞☞☞

PLÖKL ÉS HAAS BUDAPEST, VI. KERÜLET, ANDRÁSSY-UT 13. SZÁM.

Nem kell a magyar ifjúságot külföldi tornaruhákkal ellátni, ha van kitűnő és olcsó honi áru. Iskolai zászlóaljak sorozása, kiállítás és szerelése Plökl és Haas cég segítségével legolcsóbban és gyorsan elintézhető. Pestvm. és Kecskeméti központ által ajánlva. Szervezkedési ismertető ingyen!

Nyakkendő- és férfi fehérnemű-ipar!

A Zsorna-féle „Sorompó”, továbbá 43652 sz. szab. Varázs-nyakkendőket, ugyszintén gallérvédő, fémmellény, finom fehérnemű, gallér és kézelőket, mint elsőrendű versenyképes honi ipart a t. vevőközönség szíves figyelmébe s hazafias pártfogásába ajánljuk! ZSORNA GUSZTÁV ☞ Egyes kiváló minőségű versenyképes honi ipartermékek gyártása s elárutási főraktára: Budapest, VII., Rákóczi-ut 12. (Fehér ló szállóval szemben.) — Telefon 171-25. ☞ Gyári központ: Miskolc. — Telefon 8.
 — Külföldi árukat vásárolni hazánk elleni bűn (Magyar Védőegyesület.) —

Az ATHENAEUM irod. és nyomdai r.-t. kiadásában
megjelent és minden hazai könyvkereskedésben
megrendelhető

A MŰVELTSÉG KÖNYVTÁRA

A Műveltség Könyvtára a következő kötetekből áll:

I. SOROZAT.

Természettudományi, technikai és
társadalomtudományi ismeretek.

I. A technika vívmányai az
utolsó száz évben. Szerk.:
Hollós J. és Pfeifer Ignác.

II. Az ember testi és lelki
élete, egyéni és faji saját-
ságai. Szerk.: Alexander B.
és Lenhossék M.

III. A világegyetem. A föld és
a csillagvilág fizikai tüne-
ményeinek ismertetése. Ir-
ták: Cholnoky J. és Köves-
ligethy R.

IV. A föld. A föld multja, je-
lene és felfedezésének tör-
ténete. Irta: Cholnoky J.,
Littke Aurél és Papp K.

V. Az élők világa. Állati és
növényi élet. Szerk.: Entz
Géza és Mágocsi Dietz S.

VI. A társadalom. Az emberi
művelődés, gazdasági és
ipari élet fejlődése. Irta:
Tegze Gy. és Heller F. közre-
működésével Stein L.

II. SOROZAT.

Irodalmi, történelmi és művészeti is-
meretek.

Megjelent:

I. Kötet.

A művészet könyve. A képző-
művészetek történelmi és tech-
nikai fejlődése. A zene fejlő-
déstörténete. Irta: Lyka K.
és Kacsóh P.

II. kötet. (Sajtó alatt).

Magyarország története.

III. kötet. Irja: Marczali Henrik.
Az ókor és középkor törté-
nete.

IV. kötet: Irja Márki Sándor.
Az ujkor és legujabb kor tör-
ténete.

V. kötet: Irja Márki Sándor.

A magyar irodalom története.

VI. kötet: Szerkeszti Ferenczy Z.

A világirodalom története.

Az emberiség szellemi életé-
nek kapcsolatos áttekintése.
Szerkeszti: Alexander B.

Megjelenik két sorozatban, minden
sorozat 6-6 kötetből áll.

Több ezer szöveggéppel, színes és
fekete műmelléklettel.

Ára kötetenként 24 korona, egy-egy
sorozat ára 6 kötetben 144 korona.
A 12 kötetből álló teljes munka ára
288 korona.

Megrendelhető bármely könyvkereskedésben. Kérjen prospektust
bő ismertetéssel bármely könyvkereskedőtől, vagy a kiadótársulattól:
ATHENAEUM irodalmi és nyomdai r.-t.
Budapest, VII., Rákóczi-ut 54. szám.

6.21

MODERNSÉG ÉS MAGYARSÁG — IRTA: HALASI ANDOR

A kultura: az élet könnyítése és szépítése. Minden, ami a természet elleni küzdelmünket egy-egy győzelemmel viszi a siker felé, ami a természet erőinek javunkra, kényelmünkre felhasználását teszi lehetővé (technika); minden, ami a természet, a társas élet, a szellemi élet egyes jelenségekörének mélyebb, rendszeresebb vizsgálata által a körülöttünk és bennünk működő törvények, tények, erőjátékok felől tájékoztat s ez által életmozgásainkat biztosabbá teszi (tudomány); minden, ami az ismeretek anyagából gömbölyű világképet épít az ember köré, hogy az ember helyét, szerepét a látható világ közepén meghatározhassa (bölcselet); a mi célokat képes beléje szuggerálni s mértéket ad a helyes és helytelen mérésére (erkölcs); ami az ő látható világát a láthatatlan világba vezeti át, élete értékének örökkévalóságát, halhatatlanságát keresi, a fantázia és hit erejével világképét a végtelenségig terjeszti s mindezek segítségével kisebb céljai fölé valami állandó, örök értékű célt helyez (vallás); minden, ami az emberek együttélését megkönnyíti, közös munkájuk sikerét előmozdítja (intézmények); minden, ami az emberi arcok, érzések, cselekvések titkai között igazít el, ami, ha nem is fejt meg, de legalább megmutatja a nagy természet hangulat-titkait, szellemi alkotásokká növeszti a természet kezdéseit s bevilágít a lelki életünk homályaiba, bonyodalmaikat kibontja, nyers erejét bonyodalmaik szövésével finomítja, gazdagít, szépít, mámort ad, újat teremt (művészet): mind-mind a kulturának válik részévé.

Az igazi kultura az életből nő ki s az életet szolgálja. Csak az a kultura nemesít, ami részévé lehet az életünknek, felszívódhatik az értelmünkbe, szervülhet a vágyainkkal. Akinek mi nem való belőle, az csak nehezkesebb, erőltetettebb és unalmasabb lesz általa. Az igazi kultura az egyéniség tartalmi gazdagsága. A majmolt, erőszakolt kultura: álműveltség, unalmas műveltség, erőpazarló értéktelen műveltség. Smokkság.

Ami áll az egyénre, áll a nemzetre is. A nemzetnek is van egyénisége. Minden nemzet életének megvan a maga tempója, a maga erkölcse, vágyainak, érzéseinek, hangulatainak a külön ritmusa. Minden nemzet életének megvannak a maga külön kíváncsiságai, egyéni problémái; a szükségletei, a vágyai, az emberei mások, mint a többi nemzetekéi. Ami ennek az életnek kell, ezt könnyíti, ezt gazdagítja: az annak a nemzetnek az igazi kulturája. Minden országban a nemzeti kultura az egészséges kultura. Ez táplálkozhatik idegen nemzetek kulturájából, de tápláléka csak az lesz, amit meg is emészthet. A többi annyi, mintha csontot nyelt volna. Tanulnunk kell minden nemzettől, de utánoznunk nem szabad egyiket sem.

Az élet folytonos szövevényesedése a kultura folytonos fej-

lődését sóvárogja. A kultúra fejlődése az élet fejlődését, szövevényesedését követeli. A meglevő kulturértékek új értékek keletkezésével elkallódhatnak, avulhatnak, kerékkötőkké válhatnak. A legújabb kultúra mindig és mindenütt hangos zúgással ömlik át az életbe. A modernség elől el nem zárkozhatik a kulturélet sehol. De: minden nemzet számára csak az értékes a modern kultúrában, ami az ő életéből fejlődött, vagy általános emberi értéke van. Sok eredeti idegen anyag egészségesen megfér ebben, de az idegen kultúra utánzata csak féreg benne.

A technikák és az exact tudományok eredményei közkincsévé válhatnak minden nemzetnek. Továbbfejlődésüket minden nemzet egyformán szolgálhatja. Az erkölcsi kultúra s a művészi kultúra már szorosabban kötve van a nemzeti élethez. Még a technika sikerei sem mindig általános értékűek. A rosszul termő, hegyes tartományoknak hiába találták fel az aratógépet.

Testünknek folytatása az a föld, amelyen élünk. Az ő termő erőiből, a levegőjéből lesz a vérünk. Az országban elosztott munkafajták láza, ritmusa adja meg a gondolkodásunk ritmusát; ahogy emellett élhetünk, aszerint mozgékony a testünk, az itt szükséges ügyességek bujkálnak a kezeinkben, ez az élet főzi a vágyainkat, szövi a regényeinket, festi a fantáziánkat. A mi természetünktől tanulunk beszélni, a mi erdőink, hegyeink, síkságaink, a mi virágaink tanítják a sok szép képre nyelvünket. Nyelvünk temperamentuma a mi temperamentumunk. Egyik a másik nélkül nem tudja magát megértetni. A mi lelkünk, akik itt élünk, nem teljesíthetett sem Párisban, sem Berlinben. Csak akkor termelhet öserővel, ha magából termel s ennek az országnak termel. Ezen az országon belül, de az egész világon is, csak ennek lehet általános emberi értéke. A párisi nem fogja nálunk keresni azt, amit Párisban, vagy Berlinben, vagy Londonban találhat. Csak azt fogja átvenni tőlünk, amit csak itt találhatott. Nem akkor leszünk nagyok Európa előtt, ha a Nyugat-ot utánozzuk, hanem ha a magunk életét halhatatlanítjuk.

A magyarság kultur-forradalma ép oly termékeny tüzzel ütött ki, mint bármely más európai nemzeté.

Türelmetlenebb, érzékenyebb lett az életünk, bonyodalmasabbak, színesebbek az érzéseink: finomítani kellett hozzá a művészeteket. Megindult a nyelvünk fejlesztésének, díszítésének új munkája.

De ez a szükséges és egészséges forradalom töméntelen lélektelen Nyugat-imitátort zúdított minden művészetek, közöttük első sorban az íróművészet — nyakába. Olyanokat, akik nem díszítik, csak beszemetelik a nyelvet; olyanokat, akiknél pusztán véletlenség, hogy itt munkálkodnak. Ép oly kevésbé fontos volna a munkálkodásuk francia vagy olasz földön. Nincsenek benne az ország életének folytonosságában. Nem forrongók ezek, csak berzenkedők. Fűlsértő rikácsolás közben borzolgatják tollaikat. Az idegen tollakat.

A KRITIKUS MINT MŰVÉSZ — IRTA OSCAR WILDE

(2)

Ernest (folytatja): Azt vélem, hogy a képzelő erő a magány csendjét terjeszti, vagy kéne, hogy terjessze, maga körül s a csendben és elszigeteltségben dolgozik legszebben. Mirevaló a művészt megzavarni a kritika éles közbekiáltásával? Akik nem tudnak alkotni, miért vállalják, hogy megbecsülik az alkotó munka értékét? Mit tudhatnak ezek a felől? Ha valakinek a munkája könnyen érthető, fölösleges minden magyarázat...

Gilbert: Ha pedig a mű megfoghatatlan, minden magyarázat meddő.

Ernest: Ezt nem mondtam.

Gilbert: Á! De mondanod kellett volna. Manapság oly kevés titkot hagyunk meg magunknak, hogy egyetlen egyről sem mondhatunk le. A Browning Society tagjai, akár csak a Broad Church Party teológusai, vagy a Mr. Walter Scott's Great Writers' Series szerzői, úgy látszik, arra pazarolják idejüket, hogy megpróbálják szétmagyarázni bálványaikat. Ha akadt valaki, aki abban bizakodott, hogy Browning misztikus volt, nem nyugodtak, amíg ki nem mutatták, hogy egyszerűen értelmetlen volt. Ahol bárkinek úgy rémlett, hogy valamit elburkolt, abból bebizonyították, hogy vajmi kevés elárulni valója volt. Csak az össze nem függő munkáiról beszéltek. Egész megjelenésében nagy volt e férfiú. Nem tartozott az olimpusiak közé és megvolt benne a titánok minden tökéletlensége; nem volt összefoglaló látása és ritkán esett, hogy dalolni tudott; munkáján ott van a küzdés, az erőszak és erőlködés nyoma; nem az érzésből bontotta ki a formát, hanem a gondolatból a chaost: mégis nagy volt. Gondolkodónak nevezték s minden bizonynyal olyan ember volt, aki folyton gondolkodott és mindig hangosan gondolkodott; de nem a gondolat volt az, ami izgatta, inkább azok a lelki folyamatok, amelyekben a gondolat gerjed. A gépezetet szerette, nem azt, amit a gépezet termel. Az út, amelyen az ostoba a maga ostobaságáig eljut, ép oly értékes volt előtte, mint a bölcs legvégső bölcsesége. Oly bensőleg érdekelte az értelem finom szerkezete, hogy megvetette a nyelvet, vagy legalább is a kifejezés tökéletlen eszközének tekintette. A rím, ez a felséges visszhang, amely a muzsák berkeiben hangot ad és felel magának; a rím, amely a valódi művész keze ügyében nemcsak az ütemes szépség érzéki eszköze, hanem a gondolat és szenvedély szellemi részévé válik, új hangulatot, esetleg új eszmefordulatot keletkeztetvén, vagy a hang pusztá edességével és varázsával aranykapukat nyitván föl, amelyeken maga a képzelet hiába kopogtatott; a rím, amely az ember dadogását az istenek nyelvévé varázsolja; a rím, az egyedüli húr, amelylyel a görög lantot gazdagítottuk: a Robert Browning keze között szerencsétlen torzszülötté vált, amely őt néha a költészet kis maskarás komédiásává tette s igen gyakran szájpadrólhoz tapadt nyelvvel ültette a Pegasusra. Vannak pillanatok, amelyekben valósággal belénk hasít szörnyű muzsikája. Sőt, ha csak hárfája hurjainak felszakításával érheti el a maga zenéjét, felszaggatja őket; zilált hangokon pattognak azok s nincs athéni tettix, amely melódiává varázsolná a reszkető szárnyakat, rásimulván az elefántcsont szarvra, hogy éppé tegye a rezgést, kevésbé darabossá a hangközöket. Mégis nagy ember volt; s bár durva agyaggá változtatta a nyelvet, élő embereket és nőket gyurt belőle. Shakespeare óta ő a leginkább Shakespeare-szerű

teremtény. Shakespeare myriad ajakkal énekelt, Browning ezer szájon keresztül dadogott. Most is, amiközben beszélek — még pedig érette beszélek, nem ellene — kíséretül alakjainak pompás menete vonul keresztül a termen. Ott oson Fra Lippo Lippi. Arca még tűzben ég hajadonok forró csókjától. Amott áll a borzalmas Saul; turbánjában izzanak a gögös, nagy saphirok. Ott Mildred Tresham és az a spanyol szerzetes, — az arca sárga a gyűlölettől, — és Blongram, meg Ben Ezra és St. Praxed püspöke. A sarokban trécsel Setebos magzata; Sebald, Pippa lépteit hallván, Ottima eltorzult arcába néz és elirtózik tőle, meg a saját bűnétől, elirtózik magamagától. Sápadtan, mint mellénye fehér atlasza, figyeli a mélakóros király, álmos alattomos szemével, miként megy a tulhú Strafford végzete felé; Andrea megborzong, amint cousinja füttyét hallja a kertben s megkéri derék nejét, hogy menjen le hozzá. Igen, Browning nagy volt. És hogyan kell rá emlékeznünk? Mint költőre? Ó, nem. Ugy kell rá emlékeznünk, mint költői íróra, talán a legkiválóbb költői írónkra. A drámai helyzetek iránti érzéke páratlan volt s ha nem is tudott válaszolni a saját problémáira, elvégre fel tudta állítani a problémákat. S mi többet tehet egy művész? Mint jellemalkotó, közvetlenül a mellé sorakozik, aki Hamletet csinálta. Ha világosabb lett volna, mellette foglalhatna helyet. Georg Meredith az egyetlen, aki megérintheti a ruhája szegélyét. Meredith egy prózaíró-Browning, — s maga Browning is ez volt. A verselést csak eszközül használta a prózaírássra.

Ernest: Van valami igaz abban, amit mondasz, de nem mondom a teljes igazságot. Sok tekintetben igaztalan vagy.

Gilbert: Nehéz elkerülni az igazságtalanságot azzal szemben, akit szeretünk. De térjünk vissza a főkérdésre. Mit is állítottál?

Ernest: Egyszerűen ezt: a művészet legszebb napjaiban nem volt műkritika.

Gilbert: Úgy tetszik, ezt a megállapítást már hallottam régebben, Ernest. Megvan benne a tévedések szívós élettereje s egy régi barát unalmassága.

Ernest: Igazság van benne. Igen. Hiába rázod a fejed olyan szilajon. Tökéletes igazság van benne. A művészet legszebb napjaiban nem voltak műkritikusok. A szobrász kifaragta a márványtömbből a fehér testű Hermest, aki benne aludt. A viaszkozók és aranyozók a színegységet s az élő szövet illuzióját adták meg a szobornak. S a világ, mikor meglátta, néma tisztelettel csodálta meg. Az izzó bronzot beleöntötte a szobrász a homok formába; nemes hajlásokba hült a vörös ércfolyam s egy isten természetének képét öltötte. Zománcolt vagy csiszolt drágakövekkel viiágot adott a világtalan szemnek. Jácintszerű fürtök bodrosan bujtak elő a vésője alól. És akkor, amikor valamelyik freskókkal borított, homályos templomban, vagy napfényes oszlopcsarnokban Leto gyermeke piederstálján állott, mindazok, akik elmentek előtte, *ἀβρῶς βάλυρτες διὰ θαμνοτάτων αἰθέρος*, új erőhatás tudatára ébredtek, amely keresztelte az életüket; s álmodozva, vagy különös felélesztő öröm érzésével tértek haza, vagy napi munkájukhoz, vagy talán elkóboroltak a város kapuján keresztül arra a nimfák látogatta mezőre, ahol az ifjú Phaedrus fürdette lábait s ott ráfeküdvén a puha pázsitra, a széllel suttogó nyulánk platánok s a virágzó agnus castus alatt, elkezdtek gondolkodni a szépség csodáján; s az ünnepélyes tisztelet csendje áradt körülöttük. A művész szabad volt abban a korban. A folyó medréből saját ujjaival szedte

ki a finom agyagot s holmi kis fa- vagy csontszerszámmal olyan felséges formákba mintázta, hogy az emberek a halottaknak adták oda játékszerű. Mostanság is találunk még belőlük Tanagra sárga domboldalain, a porlepte sírokban; a haj körül, az ajkon s a ruhákon még ott senyved a matt arany s a hervadt karmazsinvörös. Egy falra, a fénylő sandyxszal pettyezetett, vagy tejjel és sáfránnyal elkevert friss vakolatra festette rá Priamus leányát, Polyxenát, amint fáradt léptekkel járja be a fehér csillagos, bibor asphodelos mezőt; Polyxenát, „akinek szemhéjában ott szunnyadt az egész trójai háború”; vagy megformázta éleseszű cselszövő Odysseust, amint feszes kötelekkel az árboz tövéhez van kötve, hogy veszély nélkül hallgatózhassék a szirének énekére, vagy amint ott csavarog az Acheron tiszta folyama mellett, amelynek kavicsos ágya fölött halszellemek röpködtek; vagy bemutatta a perzsákat nadrágjaikban és sapkáikkal amint a görögök elől menekülnek Marathonnál; vagy a gályákat a salamisi öbölben, midőn összecsőrrontik rézorrait. Rajzolt ezüsttel, vagy szénrel pergamentre és megmunkált cédrusra. Festett elefántcsontra s rózsaszínű terra cottára viasszal, melyet olajbogyó levével tett folyékonyvá s izzó vassal szilárdá. Tábla, márványlap, vászonkanavász csodálatossá vált, mihelyt ecsetjét végighuzta rajta; s az élet meglátván a saját képmását, elcsendesült, nem mert hangot adni. Igazán, az övé volt az egész élet; a kalmároktól kezdve, akik a piacon ülnek a dombon heverésző szűrös pásztorig; a borostyánligetekben bujkáló nympháktól s a déli verőfényben sipoló faunoktól a királyig, akit hosszú zöld függönyös gyaloghintóban cipelnek olajfényű vállaikon a rabszolgák s nagy pávatoll legyezővel legyeznek. Férfiak és nők vidám és szomorú arcai vonultak el előtte. Figyelmesen megnézte őket s titkaik hozzakerültek. Formákon és színeken keresztül ujjáalkotott egy világot.

Övéi voltak az összes kisművészetek is. Az ékszert nekifeszítette a forgó korongnak; az amethystből Adonis bibor fekhelye lett; az eres sardonyxból Artemis lépett ki vadászkutyáival. Rózsákká verte az aranyat, vagy összefűzte nyakláncnak és karperecnek. Koszorút vert belőle a győző sisakjára; vele szegte körül a tyusi öltönyöket; belőle csinálta fejedelmi halottak lárváit. Az ezüst tükör hátára rávéste Thetist, amint viszik a Nereidák, vagy Phaedrát a szerelem betegét, dajkájával; vagy a terhelt memóriájú Persephonét, mikor mákvirágokat tűz a hajába. A göröncsér bent ült a műhelyében. A némán forgó kerékből, mint a virág, nőtt egy-egy váza a keze alatt; alapját, törzsét és füleit díszes olajfalevél mintájával vagy acanthus fóliánsokkal, vagy pupos, duzzadó hullámokkal díszíté. Aztán festett — feketébe, vagy vörösbe — birkozó és versenyt futó fiúkat; teljes fegyverzetű lovagokat különös hősi cimerpajzsokkal és érdekes sisakokkal, — kagyló alakú kocsiból hajolnak vágató paripáik fölé —; festett lakomázó vagy csodatevő isteneket; győztes és leverett hősöket. Fehér alapra vékony skarlát vonalakkal beedzette a sovárgó völegényt menyasszonyával; Eros röpködte körül őket, Donatello angyalaihoz hasonló Eros, kis mosolygó jószág, aranyos vagy azurkék szárnyakkal. A tulsó oldalra esetleg ráírta barátja nevét *ΚΑΛΟΣ ΑΛΚΙΒΙΑΔΗΣ* vagy *ΚΑΛΟΣ ΧΑΡΜΙΑΔΗΣ* e szavak árulják el nekünk, hogy ezek az ő napjaik történetei. A széles lapos serleg karimájára esetleg legelésző szarvast, vagy nyugvó oroszlánt rajzolt, ahogy a képzelete kívánta. A szagos üvegcséből Aphrodite nevetett a pipere-asztalkájára. Dyonisius, meztelen maenadok kíséretében, mustfoltos csupas lábakkal táncolta körül a boros kupát, miközben a vén Sylenus, mint valami satyr

terpszkedett vastag puha állatbőrökön, vagy azt a bizonyos bűvös bunkót rázta, amely fenyőfa-csapban végződött és sötét repkénnyel volt körülfonva. Senki sem akadt, aki a művészt megzavarja munkájában. Nem vezette félre semmiféle meddő szócsata. Nem ölték véleményekkel. Az Ilyssus mellett, mondja Arnold valahol, nem volt Higginbotham. Bizony, kedves Gilbert, az Ilyssus partján nem volt ostoba művészetcongressus, hogy vidéki érdekeket oltson a vidékbe s megtanítsa a középszerűséget a szájkodásra; az Ilyssus partján nem voltak sivár művészeti folyóiratok, amelyekben ügybuzgó senkik fecsegnek arról, amit nem értenek. Annak a kis folyamnak a nádasai közt nem verte a mellét a neveléses journalismus, amely a birói széket monopolizálja, mikor a vádlottak padján kellene magát védenie. A görögöknek nem voltak műkritikusaik.

(Folytatjuk.)

BETÜSZAGÚ IRODALOM — IRTA: KÁRPÁTI AURÉL

A stilus: az ember. Igen az ember, de nem az író. Az író valami egészen más. Nem fogják soha determinációk csapdájával megfogni, mert talán nem is pozitív valóság az, csak valamelyes viszony, amely dolgok és emberek közt keletkezik.

Valószínűtlen tehát, hogy valaki egy nap felébred és megmondja: micsoda vagy kicsoda az író. Hiszen ez nem is fontos, ösztöneink úgyis elvezetnek hozzá, biztosabban minden logikánál. Csak a nem-író, a nem-irodalom az, amit határozottabb körvonalakba szorítva láthatunk, pontosan felmérhetünk és elintézhetünk. Erről a nemirodalomról kívánunk itt egyetmást elmondani.

Egy lustrum óta Magyarországon annyi új név és velük kapcsolatosan írás vetődött felszínre, amennyi — ha mind igazi érték lenne — elegendő lenne a század végéig. A közönség ezt a változást így fogalmazta meg magának: modern irodalom. Eddig nem lenne semmi baj. Az eset súlyosabb része az általánosításnál kezdődik. Mikor Lackó Géza fejére is fölpróbálják Ambrus Zoltán kalapját. És mikor a közönség elvágódik és sajtó fejét tapogatva a modern irodalomról beszél félre, valahányszor értelmetlenség akad a szeme elé.

Mert például nem mind modern irodalom, amit a Nyugatban csinálnak. Azért hoztam fel ezt a folyóiratot, mert ennek munkatársait tekintve nálunk még mindig a tömeg a modern irodalom reprezentatív man-jeinek. Nézzünk hát a szemébe egy kicsit ennek az „irodalomnak.“

Maupassant után nem lehet úgy írni, ahogy előtte írtak, — tanulja a hetedik gimnáziumba járó magyar író s mivel ez közhely, amit már mindenki tud, szigorúan hozzákezd az ellenkezőjének műveléséhez. De azért korántsem tér vissza Victor Hugóhoz. Nem, ő pszichológiában utazik, nem mesében. Csakhogy ehhez a pszichológiához — amelyhez különben egy-két szó férne — ép úgy szedi össze a nadrágot, kabátot, cipőt és kalapot, mint a jó öreg romansziérek, t. i. az ember kimarad belőle. Az ember, aki csontból, vérből és husból való, akinek nemcsak az az egy mindent betöltő vágya van, hogy a szerző álláspontját egy diadalmas „nem megmondtam“ kiáltással igazolja a novella végén, hanem

a ki a könyvön kívül is él, akihez nekem az olvasónak holnap, sőt tíz év múlva is közöm van. Az ember, uraim, akiről Csehov, Gogoly, Dosztojevszkij, Flaubert, Mikszáth, Kóbor vagy Ambrus beszélt nekünk s akit nem találunk meg sem Szomory Dezső újabb novelláiban, sem a Bíró Lajos matematikus kiszámítottsággal beszélő alakjaiban, sem azokban az elbeszélésekben, amik csak egy „psychologiai tétel“ bizonyítására íródtak s amiknek legtöbbször a Nyugatban látott napvilágot. Nem, Maupassant-t vagy Jakobsent egy jöttával sem haladták még túl, aminthogy azok, akik az embert mutatták meg nekünk, nem kerülnek soha hátrább. Hiszen az irodalomnak más problémája talán nincs is, mint az ember, akinek gondolataiban és érzéseiben benne van az egész élet. Mondjatok nekem valamit az emberről, valamit, amit ti láttatok meg benne először s ami bennetek is megvan, akár örülök neki, akár haragszom érte. Nem új jelzőkre vagyok kíváncsi, hanem új érzésekre és gondolatokra. Élményekre, amiket átéltek az íróasztal mellett, vagy a valóságban, aminek nem bánom, legyen izzadság-, vagy vérszaga, csak betűszaga ne, mert itt a betű igazán öl. Példa rá Szomory Dezső.

„Valamiben nem hisz ez az író, talán a művészetében, talán a tehetségében“ — írtuk pár hónap előtt ezeken a lapokon, mikor az „Isteni kert“ megjelent s most Szomory maga a legekleatásabb módon igazolja feltevésünket „Ünnep a Dühöngőn“ című, legújabb novellája a legsúlyosabb visszaélés, amit valaha író maga ellen elkövetett. Üres frázisokat egymásra halmozó kínos modorosság és egyéb semmi, igazán semmi. A „holmi titán-körték kövér és obscén formái“ „a mámorukat harapdáló“ vendégek s „az isteni váll, mely megfeszül, mint egy ezüst felület, mint egy ezüst tömör hárfa, mely megpendül a térben“ — ez már nemcsak unalmas, de egy kicsit szánalmas is. Ilyen novellákat, pontosan ilyeneket, akárki tud írni, aki kettőt olvasott belőlük. Azután a magyarság sem utolsó dolog elvégre. „Még fiatal volt üde és nyers, mély szemekkel, ámbar kancsal nézésűek“ — hogy is tetszett ezt mondani? Hisz ez már nyilvánvaló utánzása Hatvany báró úrnak, aki ilyenekkel kedveskedik a Heinrich Mann-ről írt cikkében: „az embernek máris kedve kerekedik afféle éjszakai könnyelműség egyetlen kézmozdulatával az egész multat sutba dobni“, vagy „a Marat és Robespierre-féle alakok csak az eszmének tettere váltódása volt“. De ebből legalább kitetszik, hogy miért haragszik úgy a philológiára a kitűnő philologus, aki „nem törődik többé se az iskolával, se a philológiával“. „Mna“ — mint a kedves Ignotus szokta mondani a Hatvany Lajos örökbecsű megfigyelése szerint — így legalább azt is megtudjuk, miért örül úgy a szorgalmas nyiltlevélíró annak, hogy „már nem jár gimnáziumba, se egyetemre...“ Bizony, bizony, ott még egy philologustól is megkivánnák a tiltó és tagadó szócska, az egyes és többesszám és egyéb efféle apróság helyes használatát.

Ezek csak apró példák. Mutatók a betűszagu irodalomból.

Hisszük, hogy senki sem fogja erőszakoskodásnak tartani, ha megkivánjuk, hogy: ha már betűt szagoltatnak velünk, legalább a nyelvbéli és nyelvtani logika legyen meg az írásaikban.

Ha az emberek egyszer belenyugodtak a helytelen nézetekbe s ezeket elméjükbe mint helyes útmutatásokat befogadták, akkor az ilyen emberekkel érthetően beszélni ép olyan lehetetlen, mint olvashatóan írni oly papírra, amely már tele van firkálva.

Hobbes

ÍRÓKRÓL—KÖNYVEKRŐL

BABITS MIHÁLY: LEVELEK IRISZ KOSZORÚJÁBÓL
IRTA: HALASI ANDOR

1. Mért oly hidegek ezek a versek? S miért van bennük annyi láz, oly fojtó izgalom? Miért énekel a fásult lemondás is oly díszes strófákban? Forr a fő s a test hideg. Sűrű itt az élet, mégis alig látunk egy csekélyke mozgást. Minden ragyog, amerre nézünk s minden csendes. Olyan nehéz csendesség terjed itt, mint egy kincsesházban.

Mi forr a főben? Miről mesél a szembogár az irisz koszorújában? . . . Rettenetes titkokat láttunk kifesleni. A Darwin bozontos szemöldöke alól furakodó fénysugár bevilágított a testünk multjába. Megláttuk a fejünket „végső csigolya“ korában. Megláttuk a „struggle for life“ forgószelét, amint az élő anyagot gyúrja, formázza. A tökéletesedés elvesztette a jelzőjét. Már nem „szép“ többé, hanem kérlelhetetlen. A fejlődés semmi egyéb Spencer agyvilága inellett, mint „anyag koncentrációja, mozgás dissipációja“, — anyagsűrűsödés és mozgásszétészóródás. Haeckel a természettörvények kanyargó utain lázasan furakodik a teremtés természeti története felé. Wundt, amennyire csak lehet, lombikokban párologtatja el a „lelket“ az agyvelőből. Ostwald, Mach, a testünk, agyunk fizikáját és kémiáját beolvasztja a természetvilág közömbös, nagy törvényeibe. Látjuk az energiák végzetes, megakaszthatatlan játékát; az entrópia törvénynek, a folytonos energia-kiegyenlítődésnek világuralmát. Minden olyan világos és kérlelhetetlen. Nincs nagyság, csak nagy dimenziók. Nincsenek értékek, csak különbözőségeik. Minden viszonylagos. Lombroso rákiált a félistenekre: a lángész örület! Minden a maga törvénye szerint mozog. A kérlelhetetlenségeket meg nem változtathatjuk, csak felismerhetjük. Itt van az új tudomány: a „statisztika“. Quetelet bizonyítja, hogy még egy városban évről-évre postára adott levelek számában is, a házasságok, elválások összegében is törvényszerűség uralkodik. Egyik generáció a másiknak adja át nemcsak a teste, hanem a lelke törvényeit is. Hogyan? Kérdezzétek meg Ribot-tól. Az előregedés nem rendeltetésünk. Egyszerűen a sejtek harcának harci mérlege. Metchnikoff látta.

Milyen világos minden! Mi a szépség? Minden megfogható.

Megfoghatóvá vált a levegő. Bebizonyította a szemünknek, hogy nem semmi. Helmholtz észrevette, hogy a fénye, a sűrűsége dönti el, milyennek látjuk a dolgokat. (Ebből indult ki a festőművészeti impressionismus.) Ez a levegőburok olyan keményen vágódott át az üstökös légkörén, mint a puskagolyó a papíron Hajózni lehet a hullámain. Úgy uszkálunk benne, mint a halak a vízben. Már külön térképet készítenek neki.

És mindez nem csoda. A törvények megfejtethők.

És mégis . . . Feszül az agyvelőnk. A lelkünkre szorongó kíváncsiság nehezkedik. Igaza volt Spencernek: a tudás viszonya az ismeretlenhez olyan, mint a léggömbbe fújt levegő a gömb külső felületéhez; minél több levegő van a gömbben, annál nagyobb a külső felülete. Minél többet tudunk, annál terjedelmesebb titok feszül a tudásunkra.

Forr a főnk és feszül a lelkünk. Nem egy horizontot látunk. A horizontok végtelen sora közt állunk. Egyik a másiknak tükre. Tükrök labirintusában állunk. Mindenfelől látjuk magunkat és nem tudjuk: hol vagyunk? Olyan kis pont a testünk! Mit csináljunk vele? Mit csinálhatunk vele? A természet titkai annyira kicsalták a figyelmünket, hogy a természet megszűnt bennünk titok lenni. Nem kever mámoros bonyodalmakat. Nem játszik velünk titkos, forró játékokat. Mi játszunk vele, hidegen, fölényesen. A legnagyobb vágyak kinőnek a testből. Törvényeknek érzik magukat. Tárgyat nem lelve szabadulnak ki a világűrbe s beboltozzák a mindenséget. Közben sírva görnyedünk a szobában, mint verembe esett istenek s a sírásunkat ráfogjuk a dolgokra.

Pedig néha, villanásszerűen, olyan különös, türelmetlen melegség fut át a tagjainkon. Honnan jön? Talán a vérünk tüzes, féktelen múltjából. Megfeszül a szívünk idege. Eláll a lélegzetünk. Édes, jó istene a gyerekkorunknak, jaj, be fájdalmas szorongás fog el bennünket. Mikor az éjszaka olajosan sűrű sötétjében állunk riadozó füllel s bizonytalan messzeségből egy egészen ismeretlen, képzethez nem kötött hang hallatszik; vékony és borzalmas, mint a kitett csecsemő sírása: akkor szokott így összeszorulni a szívünk. És elgondolkozunk néha az elfelejtett életünkön. Megérezzük annak őszi hidegét idegen piros arcok toványargaló forró szele után.

2.

Ezeknek a költeményeknek a lelkük tele van ragyogással és feketeséggel. Életvággyal és a halál torkának étvágyával. Keserű optimizmus sötét szájjal ordítja bennük az élet diadalát; nem az egyéletét, hanem azét a nagy mindenéletét, amelynek a mi halálunk is élete. Az élet fényes tükrében látjuk a halálunk feketeségét.

Az Irisz koszorújával övezte világban az éleslátás áraszt egyenletes, fehér világosságot. Lila, sárga, rózsaszín álomtűzek nem kelnek segítségére az élet szeretetének.

Alapbölcsellete: a világ beszél, a dolgok nyilatkoznak; mi csak figyelünk rájuk; odaadjuk nekik a szavainkat, a szavak ritmusait, hadd fejezzék ki magukat kedvükre.

Titáni munka ez a szolgálata. Ha meghódoltunk az érzékelhető világ egyedurasága előtt, minden szürke tárgy — még a vakudvar is, még a drótszög is — parancsol felettünk, parancsolja, hogy tegyük emberré. Keresztül-kasul, egymás hegyén-hátán tolokodnak belénk a dolgok, mindegyik kiabál, kikiáltja a „tények“ köztársaságát, kimondják az általános tényi egyenjogúságot, detronizálják az embert, őt is bevonják a tények köztársaságába, szürke polgárjogot osztanak számára, megfosztják szuverénitásától, amely isteni jogot adna neki arra, hogy aszerint torzítsa vagy szépítse a tényeket, amint az ő fenséges életét szolgálják.

A boldogságunknak nincs többé bennünk egy-forrása. Mindent látnunk, tapasztalunk kellene, hogy az életünk teljes lehessen. „Idézz fel nékem ezer égi képet és földi képet, trilliót, ha van . . . idézz fel szóval teljes en magam („Himnusz Iriszhez“). Ezt a teljességet el nem érhetjük. Ebben a szerep-látásunkban nem lehetünk boldogok soha. Sok gyönyörű táj van a világon, de: „Rabsorsom milyen mostoha, hogy mind nem láthatom soha.“ („Messze . . . messze“). Állandó ideiglenesség a sorsunk. A boldogságvágyunk maga az elégedetlenség. „Hadd halljam . . . ma himnuszát én a soha meg nem elégedésnek!“ („In Horatium“). Nem foghatjuk össze egy látásra a dolgokat. „Minden a földön, minden a föld fölött folyton folyású, mint csobogó

patak s nem lépsz be kétszer egy patakba." Nincs kezdet és nincs vég. A világ folyását már így találjuk, ahogy belekerültünk; keresztül hőmpölyög rajtunk s ömlik tovább. „Nagy ívek néma lánca a végtelenbe fűzve nyul.” (Az örök folyosó). A mi életünk csak egyik csatornája a világfolyásnak.

A világosan látás pillanataiban néha azt hisszük, hogy már magunkba nyeltük a világot, bennünk van egészen s egyszerre rémült józansággal látjuk, hogy az nyelt el bennünket. Elvesztünk benne. Elvesztünk a belénk hullott világban. A tudásunkba kell kapaszkodnunk, hogy kihúzzuk magunkat belőle. Felülkerekedünk: amiben elvesztünk: a világ, az mi magunk vagyunk. Ezért nem látjuk. Az egyszínű ragyogás nem látja önmagát. „Belém esett a világ és lett oly vad, oly egy sötét, hogy szinte már ragyog... nincs semmi sem, csak semmi van s e semmi én vagyok. Egy — semmi! Minden — semmi! színek nélkül ragyogó semmi! („Himnusz Iriszhez.”)

Aki a maga egy való életét nem tudja elkerekíteni a kívülre forgó úgynevezett nagy Elettől, az úgy érzi, mintha nem is élne. A Babits legsötétebb hangulatai az élettelenység fájalmából szivárognak. Nem is fájdalom ez. A fej elviselhetetlen világossággal lát valamit s az arc komoran néz maga elé. A sötétség csak tónus, nem eleven érzés. Nincs benne érzékenység. Nincs meg benne a boldogság lehetősége. Sápadt érzések a gondolatok fényfürdőjében edzik magukat, hogy élet-szint kapjanak. Hangokat kapnak érzés-tények, hogy születésszerű legyen a megjelenésük. Ódai hangok, szárnyas szavak röpködnek a bűn lángja körül, anélkül, hogy meggyűlnának. Nem a bűn harsog ódai hangon; az csak végig hallgatja az ódát.

Babits minden szerelmet meg tud énekelni. A Wolframét is, a Tannhäuserét is. Csak a magáét nem. Igazi szerelmi lírát egy versében érezünk: „Éjszaka!” Éjszaka úrasszonynak tesz benne szerelmi vallomást. Elhisszük neki, hogy a magány leple alatt, az éjszakával való termékeny érintkezésben érezte a legidegtörőbb lázakat.

Babits mester szégyel szeretni és szégyel zokogni. Olyan nagy világosságban, amelyben ő él, az ember soha sincs egyedül. Mások előtt pedig csak a lágy agyú ember sír és szeret. A bútorokra fogja rá a sírását („Sunt lacrimae rerum.”)

Az örök nappal hónapban az emberek nagyon büszkék. Élve temetik el magukat ad maiorem gloriam universitatis. Csak a „Sírvers” árulja el, hogy itt élhetett volna valaki, aki sokat fuldokolt a magasságok jeges levegőjében.

Babits mester nem gyengébb az életnél. Túlságosan erősebb nála. Nem teszi gyöngévé soha egy-egy életizgalom olvasztó melege. Ezt akarja megmutatni a művészetében. Szinte gunyolja, pofozza és kineveti a matériát, amelyből alkot. Öntudatos botlásokkal, kiszámított együgyűségekkel érezteti úri fölényét és hidegvérét. Felüti fejét emberi gögje. Itt, a művészetben éli át az ember istenségét. Megtorolja a szolgaságot. Alkotó kényúr. Ő ajándékozza az értéket, a formát, hadd kényeskedjék. Erre hiú. Peter Altenbergnek egyszer azt mondták: milyen kár, hogy a legjelentősebb dolgai nincsenek szépen kidolgozva. Azt felelte: a fontosság, ami bennük van, akadályozta meg, hogy közben a „művészi játék”-kal bibelődjék. Babitsban soha nincs a témáknak ilyen nyers erkölcsi vagy érzésszerű fontosságuk. A forma a fontos. Ha már az élet nincs sehol „szép”-nek rendeltetve, diszitsünk és pompázzunk a vele való játékban. (Az „In Horatium”-ban pontosan végigcsinálja a versus alcaicus hendecasyllabust.) Verssorai, mint gummitalpu kerek forognak alattunk; észre sem vesszük, hogy visznek, csak a tájak forgását látjuk.

A ritmusnak nálunk egyik legnagyobb művésze. Ez sokszor ereje, néha bűne.

A szó magában az érzések koporsója. Amit Pythagoras a kavicsokról gondolt, hogy azok szerencsétlenné vált lelkek: azt el lehetne mondani a szavakról. De amit a szó temet, annak életet ad a ritmus. Ez az írások lélegzetvétele. Itt kezdődik a mozgás, az élet. A mozgást azonban géppel is meg lehet csinálni. Az életet utánózni is lehet. A ritmus által a szavak akkor is mozognak, ha nem életet hordoznak, ha a strófák csak jól megszerkesztett gépezetek. Ilyenkor azonban berregnek a strófák. Berregnek. És mi szeretnénk közbekiáltani: Babits uram, az életet nem lehet, nem szabad utánózni, csak kiaknázni. Babits uram, nem szabad az uralkodást egészen kiszolgáltatni Babits m e s t e r n e k.

A Wagner-probléma. — (H a n n s F u c h s: Richard Wagner und die Homosexualität. Verlag: H. Brisdorf. Berlin.)

Nyiltan, mondhatnám büszkélkedő bátorsággal, ez a könyv jutott el először annak kimondásához, amit Nietzsche sejtet, Kögler hitt és Lichtenberger alighanem tudott. Ez a könyv — ötödik kiadását éri — olyan bátorsággal, amelyik szinte az objektivitás rovására megy, ordítja: semmi álszenteskedés, semmi fontoskodás: Wagner, ez az ember homoszexuális volt. És hozzáteszi: „ez a zene, amelyet alkotott, amelyet élveztek, ennek a diszpozíciónak tükrö, ezeknek a fájdmaknak, ezeknek a vonaglásoknak a képe.“

Már a Rienzi sejtet valamit ebből a hajlandóságból. Rienzi egy barátban, férfiban látja vágyai legteljesebb teljesülését. A Bolygó Hollandi — amely a legsanyarubb párisi napokban és a saját megváltását óhajtó időkben született — csak megváltó eszközt lát az asszonyban és a lemondást hirdeti, amely magasabb az érzéki szerelemnél. A Tannhäuser a szűz Erzsébet felé vágyik, de képtelennek tartja a testi-lelki szerelemre és kétszer bünteti a rajongó Vénuszt. Ortrud a Lohengrinben olyan asszony, aki nem tud szeretni. „Az ő lényét a politika tölti be. Egy fajta szerelem van ebben a nőben — mondja Wagner — szerelmes a múltba, a letűnt nemzet-ségekre; az ősökkel való férfias büszkélkedés nála rettenetes örült szerelem.“

És Marke, aki Tristán, a barát elvesztését jobban fájlalja Isolde az asszony elvesztésénél és a Parsifal, a Grál szövetség, a férfirend — ezek ho. osexuális vallomások volnának.

A szerelem pedig bűn mindenütt nála, amelybe elpusztulnak, tönkre-mennek és meghalnak az emberek.

Sajnálom, hogy ezeket itt felsoroltam. Mindjobban világosodik előttem, hogy itt nem is arról van szó, homoszexuális volt-e Wagner vagy sem. Lehetett.

Másról van szó. Ez a könyv bátortalanul még, de nyomatékkal mondja: ezt a zenét, a Wagner zenéjét csak homoszexuális írhatta, mint ahogy ilyen zenét csak ilyen diszpozíció teremthet.

Ez a probléma magva. Igaz-e, hogy a normál sexualitás s ennek megfelelő lelki diszpozíció sohasem adhatta volna Wagnernek ehhez, ugyanehhez

a zenéhez az erőt, az inspirációt és a semmitől sem korlátolt lehetőséget? Vagy megfordítva: igaz-e, hogy ez a biológiai elrendezettség determinálta Wagner művészetét és adta meg fejlődésének irányát?

Ez a probléma. Hogy a homosexualitás hogyan hajlítja el bizonyos talentum-talajon az alkotó erőt attól a fejlődési vonaltól, amelyet normalsexualitás mellett feltételezni lehet, hogy milyen érték-különbségek támadnak e kétféle diszpozícióban — ezen a problémán szabad gondolkodni. Ez a rejtély nagy, ez a rejtély lehet szent. Egyéb nem.

De erre a könyv nem felel.

A könyv az ötödik kiadását éri, ami igen rossz jel, mert annyit jelent, hogy a közérdeklődés disznóságot sejt benne. Nincs benne semmi különös, csak annak a problémának a magva, amelyre itt rámutattam. Meg azt lehetne mondani, hogy ez a könyv magyarázat, kommentár ahhoz a kérdéshez, amelyet még Nietzsche vetett fel:

„Haben Sie bemerkt? Die Helden Wagner's bekommen keine Kinder. Sie können es nicht.“

Talán ez az: sie können es nicht . . .

Bócz Bálint

Mi a művészeti és szépirodalmi critica szerepét illeti, én azt, bár mint csóválja fejét reá a felvont szemöldökű tudomány, fontosnak és bajosnak tartom, mint a tudományost. Fontosabbnak, mert lám a tudományos vélemények és igazságok soha sem szorultak a critica segédére érvényesülés végett: azok maguk erején szerzik meg maguknak a hitelt s maguk vétkével vagy elégtelenségével vesztik el. Newton-nak, az érdemeit oly későre méltányló Frankhonban nem Freron szerezte meg a becsületét, hanem Voltaire és Marquise du Chatelet, és nem kritikai szemléik vagy dicséreiük, hanem egyszerűen az által, hogy bemutatták nagyszerű felfedezéseit világosságot szerető nemzetöknek érthető és könnyen fogható alakban. Az aesthetikai critica ellenben reputatiokat állított lábra és temetett el végkép; iskoláknak volt jobb keze s másoknak irányát gyökerestől irtó kapája. Ha Newton világot gyújtott a természetnek, bizony Addison is mécses az izlésnek s kihozta a setétből a nagy Milont s az ő „Elveszett paradicsom“-át. Davidot, a frank képirót, magasbra emelte a critica magasztaló szózata, mint saját munkái érdeme. Ellenkezőleg a frank regényirodalom emberiségfertőztető irányának ugyanazon nemzet józanabb criticája szolgáltatja ki a kellő igazságot, még pedig hovatovább szigorúbban s hatályosabban.

Brassai Samu (Critikai Lapok, 1855.)

Minden tévedés tetszetősége arányában veszedelmes. H. G. Lewes

A szók a bölcs emberek játékpénzei; csak számitanak velük, de a bolondok készpénznek veszik. Hobbes

Vannak emberek, akik csak akkor erősek, amikor egészen tisztának érzik magukat. Tolsztoj

SZINHÁZ ÉS ZENE

A kabaret. Irta: Peter Altenberg.

Kabaret... a kisművészet színháza; annak a művészete, hogy kis dolgok úgy hassanak, mint az egész nagy dolgok a színházban. Erre nagyon kevesen képesek. Előttem eddigelé csak Yvette Gilbert, Mela Mars, Marya Delward a legjobb dolgaikban, dr. Egon Friedell, az öregebb Coquelin, Girardi, Ottó Tressler, Niese. Ezek tudnak holmi semmiből mindent csinálni.

Lehet 200 oldalon kitűnő regényt írni. El lehet ugyanazt mondani 3 oldalon ép oly kitűnően. Időmegtakarítás az egész. Manapság sok, — különben egész derék — ember él, akinek nincs ideje 200 oldalt elolvasni. Ezeknek való a 3 oldalas kivonat!

Egész tömeg él manapság, amely már nem képes bevenni 10 fogásos vacsorát. Ezeknek való épen a Sanatogen, Somatose; minek erőlködjenek azon, hogy 200 oldalt megemésszenek... kapnak 3 oldalt, amely ugyanazt a feladatot tölti be! Ilyen a „kabaret“ helyzete a „színház“-zal szemben. Azaz: ilyennek kéne lennie. Ezek t. i. „eszményi követelmények“, à la „Vadkacsa“, amelyeknek ma csak Mela Mars felel meg. Marlow jár még nyomában az „Automobil-dal“-lal. Ebben ad ő is abból a „titokzatos, magával ragadó erő“-ből, amely a „semmit“ sorstragédiává fejleszt. Tragikus bonyodalmat al-

kot meghatározhatatlan valamiből. Ugyanígy az én gyermekhistóriáim előadásában.

A kabaret tehát, eszményileg gondolva, a kisméretű nagy művészet menhelye! Nem minden madár szakálás keselyű, tengeri sas, kondor, nem mindegyik száll 12000 láb magasra a jégtiszta éterbe, hogy egész országrészek fölött nézzen körül. Van értékes, elragadó kis madár is, mint az ökörszem, a jégmadár, a bubos cinke. Ezek talán még eredetibbek, figyelemreméltebbek, valóban csodálatraméltóbbak az óriásmadaraknál! Hasonló az eset a kisművészekkel! Nem emelkednek soha 12000 lábnyira a föld fölé mint Ibsen, Gerhard Hauptmann, Hamsun, Strindberg, Maeterlinck. De leírhatatlan kellemel suhannak tova a föld fölött, cserjéken, mezei perjén keresztül s ép úgy örvendeztetnek bennünket az élő élet „kisméretű művészetével“. Így láttuk ezt annak idején Detlev v. Liliencron „Katona. zené“-jében és Oscar Strauss muzsikájában. Így ugyanezen zeneszerző pompás körtáncában. Kell-e minden „gyöngyöt“ egyórás—másfélórás operettebe elsülyeszteni s aztán kihalásztatni „ügyes buvárok“ által ???!

A kabaret megtakarítja ezt a fáradságot a fizető közönségnek. Ez a tiszta gyöngyöket hozza elénk, miután leöblített róluk minden iszapot és egyéb értéktelenséget... Ezt csinálják a gyöngyhalászok is.

A jövő filologusának ki kell mutatnia szkepszisét az egész modern műveltség iránt és ezzel egyúttal be kell szüntetnie a filológiát.

Nietzsche

KERÜLÉS

A Nyugat június 16-iki számában Halász Imre „Bocskaytól Deák Ferencig” címen írott vezércikkben ismerteti és bírálja Grünwald Béla „Régi Magyarország”-át. A bírálat, vagyis az egyéni álláspontoknak a feldolgozott anyag fölé építése, szép történelmi tájékozottsággal készült. Ott azonban, ahol mint vezércikkíró az irányfogalmakat forgatja, azokat, amelyek tartalmuk szerint hivatva vannak a társadalmi, politikai mozgalmak irányítására — mint „jogállam”, „sociális állam” — ő is beleesik abba a hibába, amibe legtöbbször majdnem minden újságíró publicistánk: kuszálja a jövő szárait, ahelyett, hogy szőné vagy nyugton hagyná őket; politikai pártok szolgálatában meggörbült fogalmakkal operál, a helyett, hogy azok egészségessé tételéhez járulna hozzá. Cikkében ezt olvassuk: „A mai nemzedék, nemcsak a socialisták, hanem többé-kevésbé minden gondolkodó fő, érzi, hogy már a mai állam is sok irányban túl nőtt a rideg jogállam keretein és sejt már egy továbbfejlődési fokozatot, mely felé ellenállhatatlan erők visznek bennünket, valamiféle társadalmi államot, mely jobb, nemesebb, emberibb lesz a mostaninál. Nem valószínű, nem is szükséges, hogy épen Marxnak, vagy valamely más socialista profétának a receptje szerint alkuljon ki”... Jogállam — társadalmi állam: ez a szembeállítás a legalkalmasabb a fogalmak teljes összezavarására. Mászt nem érthetett itt a jogállam alatt a szerző, mint olyan államot, amely minden életviszonyt jogszabályok szerint igazgat („rideg jogállam”); társadalmi állam alatt pedig az életviszonyoknak szabadabb, társadalmi, méltányos intézését. De hát az a bizonyos társadalmi állam, amelyről a Marx követői ábrándoznak — bármilyen formában! — épen a jog teljes uralmát jelenti. Jogszabály az egész vonalon. Az, ami ma a legprivátabb ügy — még a szerelem is, még az ételek megválogatása is — jogilag intézendő üggyé lesz a társadalmi

államban. A társadalmi állam tehát a legridegebb jogállam. (Ha a jogállamot a Halász Imre felfogásában vesszük.) Vagy a jogállammal szemben a társadalmi államot, — minden eszmetörténeti alap nélkül, egészen önkényesen — az ideális anarchia felé vivő valami szabad szervezkedésnek gondolta a szerző? Olyan alakulatnak, amelyben nem előre meghatározott jogszabályok döntenek el az életviszonyokat, hanem a szabad emberi belátás? Miért nevezi akkor társadalmi államnak? Mi a politikai értéke itt az államfogalomnak? Ha a társadalom lényegileg más, mint az állam s a kettőnek a külön választását megengedi — mint ahogy a szociológusok egy része ezt a megkülönböztetést kizárja — mit ért ez alatt a mixtum alatt: társadalmi állam? Mondott vele valamit? Mit? Milyen út felé irányított? Tisztázott vele valamit? Mit? Megtermékenyítette vele a jobb után sovárgó elégedetlenséget? Aligha. A zavar csak gátol a haladásban. A jogállam magyarázatát is szeretnők. Annyiszor és oly magyarázatlanul használják nálunk ezt a fogalmat. Tisztázott értelemben ez a fogalom azt az államot jelenti, a melyben minden jog, minden közjog és minden magánjog, birói védelemben részesül. Döntő jellemvonása a jog rendszerben a közigazgatási bíróság felállítása, melynek útján még a közigazgatás által megtámadott jogok is birói védelemben részesülnek. Tehát a jogállam csak a létező jogok védelmét jelenti. Semmi köze az államformákhoz; nem jelent semmiféle társadalmi szerkezetet; és absolute semmi köze az állam és társadalom egymással való viszonyához. Csak tantörténetileg jelent ennél többet. De akkor meg kell külön határozni, hogy valaki melyik értelmét veszi? A német-e, amely szerint a jogállam az, amely a céljai köréből kizár minden erkölcsi és vallási célt? Vagy a francia laikus államot érti-e alatta, amely szerint az állam feladata a vallás és egyház céljának a betöltése is? Mohl Róberthez ragaszkodik-e, aki szerint

jogállam az, amelyben az ember teljesen a józan értelmesség álláspontjára helyezkedik s a földi életnek közvetlen, önálló célt tulajdonít; vagy Martens meghatározásához, hogy az állam magát „minden akár különös egyházi, akár általános vallási rendtől elkülönítette s bármely nem tőle származó jogszabálytól függetlenné tette”? Vagy Montalambert jelszavára gondol: „szabad egyház a szabad államban”? Melyik jogállamra gondolt Halász Imre, ha nemcsak a minden jogot megvédő államot értette jogállam alatt? S mit értett az alatt, hogy a fejlődés már „túl nőtt a rideg jogállam keretein”? — Félre ne értesünk. Nem ezeknek a fogalmaknak eldöntése, még csak tisztázása sem volt a célunk — bár szükségesnek tartottuk ezeknek a mindennap használt labilis fogalmaknak a tisztázását is elősegíteni — csak jövőt irányító publicistikánk gyakori irás-módját, a fogalmak ilyen bizonytalan kezelését akartuk szóvá tenni. — Ugyanebben a cikkben olvassuk: „Grünwald elfogadta Széchenyi rothadt-sági elméletét”. — Széchenyi egyszer rothadozó hulláshoz hasonlította a béna nemzetet. Az ilyen hasonlatnak nincs semmi fogalmi értéke. Egy retorikai kép az egész. Az értekező irodalom azonban „elmélet”-t puffasztotta a szegény, igénytelen hasonlatot. Ez az, amiért minden elméletet és minden tudományt nagyképűségnek tartanak a gyanakvó „józanesszűek”, a „nem hivatásos tudatlanok”.

A riport megírásához is készülség, biztos logika és biztos toll szükséges. A napi újságok magyartalanságának veszedelméről már sok szó esett. Mi ép ily veszedelmesnek tartjuk, még pedig az olvasó közönség gondolkodó képességének fegyelmezettségére, a riportok összeállításának pongyola logikáját, zavaros képeit, sokszor érthetetlen zagyvaságát. Még a legjobb újságírók által írt lapokban is találunk ilyeneket. „Az Est” június 28-iki számában olvassuk: „Katasztrófa Debrecenben... Szabó Imre gépész felült a teherfelvonóra, az első emeletnél kihajolt, feje a fal és a lift közé szorult, amely teljesen összeroncsolódott” (kutya kemény feje lehetett). — „Pesti Napló”, 1910. július 1. „A legújabb csodamű-

vész. Mint Berlinből írják, Schulhof Ervinnek hívják a legújabb zongoracsillagot, amely a jövő szezon zeneegén meg fog jelenni.” (Szép?) — A lihegve írt „Új Hírek” 1910. június 27-iki számában jelent meg a következő riport: „Meggyilkolt házmaster. A Révai-utca 29. számú házban Brezodi Lidia a férje mellett szeretőket tart, amiért a házmaster, Tompa Tamás, már többször megdorgálta, különösen amióta Gáspár Sándor 33 éves kocsis, egy erőszakos, iszákos, izgága ember járt Lidiához. Tegnap este is eljött és csak kapuzárás után akart elmenni, de a hátsó lépcsőházban e miatt összevesztek. A viciné nem akarta megengedni, hogy Tompa Tamás korcsmába menjen. Óriási lárma volt és a házmaster felment a hátsó lépcsőn, hogy Tompa Tamást csendre intse, de még alig szólt, Gáspár rávetette magát és azt kiabálva: Te sem bántasz többé senkit! Nagy zsebkésével mellbe szurta. A házmaster hangtalanul esett össze és azonnal meghalt. A kés szívért járta át.”... Az olvasókra bizzuk annak megfejtését, hogy: 1. Kik vesztek össze a lépcsőházban? 2. Ki járt Lidiához? 3. Miért nem engedte Lidia, hogy a házmaster a korcsmába menjen? 4. Hogy jöhetett fel a házmaster oda, ahol már jelen volt? 5. Kit öltek meg? 6. Ki halt meg? — Hej, pedig az olvasnivalók érdekességét és értékét nemcsak az anyag adja meg, hanem a stílus is. A stílusról eszünkbe jut

Karinthy Frigyesnek, a stílusok és modorosságok karrikatúra-írójának a Fidibuszban megjelent Szomoró-karikatúrája. Szinte gondolkodóba ejt az a virtuóztatás, amelylyel Karinthy a mások stílusainak zenéjét, szinte taktusokra lemérhetőleg, meg tudja csinálni. Ebben az emberben túlerős a természettudományi okkapcsolatoknak s a kifejeznivalók és kifejezéseik közti tiszta logikának, általában a világrend logikájának, a szeretete. Ezért olyan finoman fogékony minden iránt, ami ettől eltér. Ezért: az eltérések, az egyéni különösségek, a stilizáltságok, a modorosságok megérzője. Ezért van, hogy kritikáiban, a megállapítások írásában, bármennyire elmegy az egyén külön, önmagából megértendő, biro-

dalma felé, a végén mindig ott találjuk a saját szilárd várában. Csak azt fogja meg, amit oda magával vihet. Érdekes példa erre, az „Aranyveder“-ről írott kritikája a „Renaissance“ június 25-iki számában. A modorosságok kigyomlálása körül értékes irodalmi szerepe van. Apropos modorosság!

Balázs Bélának egy kis miszteriuma jelent meg a „Színháték“ legutóbbi számában: „A kékszakálu herceg vára“. Maeterlinck: „Barbille et Ariane“ c. miszteriumának a motívumai segítségére lehetnek; az egész alig több megfejtendő allegoriá-

nál; szokott modorossága ki-kiüt belőle: és mégis ez az első szépirodalmi munkája, amelyben erőt, valami őszinte, értékes lelki feszültséget érzünk. Ez eddig a legszebb ígérete. A „Renaissance“ június 25-i számába igen velős, szép kis esztétikai értekezést írt a Kaffka Margit: „Csendes válságok“ című munkájának kritikája keretében a dekadensekről. A dekadens „következő“-nek fordítja s érti alatta azokat, akik egy-egy gyökeres forradalmi átalakulás után következnek s már csak a részletek, az apróságok szemléletében, a filigrán díszek kimunkálásában találják hivatásukat. Ez a szófordítás egész logikus. Kár, hogy a „következő“ szónak, a szónak magának, nincs semmi jellemző ereje.

Olvasóink figyelmébe ajánljuk a
„MODERN KÖNYVTÁR“ kölcsönkönyvtárát
Budapest, Andrásy-ut 38. sz. I. em.

Vidékre is küld magyar, német, francia, angol és olasz könyveket.

Nyomatott a „Jókai“ könyvnyomdai műintézetben, Budapest, VII., Thököly-ut 28.